

ЖАНРОВО-КОМПОЗИЦІЙНА СПЕЦИФІКА ЛІРИЧНОЇ ПРОЗИ: ДИСКУСІЇ ТРИВАЮТЬ

(рецензія на монографію: Табакова Г. *Архітектоніка і композиція ліричної прози* / Г. І. Табакова [наук. ред. О. Г. Астаф'єв]. – Бердянськ : ФО-П Ткачук О. В., 2016. – 192 с.)

За прозу і поезію відповідають різні ділянки мозку
Марія Галіна

Який горизонт сподівань розгортає перед читачем монографія з фрагментом картини П. О. Ренуара «Молода дівчина за читанням» на обкладинці? Звісно, асоціації з імпресіонізмом, зосередження на різних способах передачі вражень, а також відчуття самодостатньої творчої манери митця. Лірична проза як об'єкт дослідницьких пошуків і особистість авторки Ганни Табакової гармонійно доповнюють перші позитивні враження від книжки.

Молода дослідниця не тільки наголошує на недостатньому рівні розробленості питань композиційної організації ліричної прози, а й зосереджується на дискусійності означення цього поняття, оскільки, за її спостереженнями, огляд основних літературознавчих словників виявив, що не всі видання містять дефініцію «лірична проза». Зокрема, звертаємо увагу на те, що в «Лексиконі загального та порівняльного літературознавства», лірична проза потрактована як стильова течія, а в «Літературознавчій енциклопедії» за редакцією Ю. Коваліва зазначено, що лірична проза є стилістичним різновидом прози, композиційним центром якого є душевне переживання та думки персонажа. Авторка монографії услід за Ю. Ковалівим говорить про ліричну прозу як міжродове синкретичне утворення, усвідомлюючи термінологічну впорядкованість, проблематизацію визначення статусу ліричної прози. Поняття «лірична проза» є доволі дискусійним та неоднозначним, воно не вкладається в усталену тріаду відомих літературних родів, науковці здебільшого її зараховують до вже відомих жанрів та стильових течій або ж пропонують нові терміни на означення цього явища. Це зумовлює поставлені дослідницькі завдання, зокрема: висвітлити основні тенденції трактування поняття ліричної прози в сучасному літературознавстві; прослідкувати та окреслити особливості взаємодії рис епосу та лірики в ліричній прозі; визначити зв'язок архітектоніки та композиції з основними формами вираження авторської свідомості в ліричній прозі; з'ясувати концептосферу ліричної прози; розкрити характерні архітектонічні особливості; схарактеризувати композиційні прийоми ліричної прози.

У першому розділі («Свідомість автора як архітектонічна основа») Ганна Табакова розглядає ліричну прозу як синкретичний метажанр, з'ясовує його родову домінанту, особливості архітектоніки та композиції, а також подає історіографію питання. Чомусь у списку використаних джерел та іменному

показчику немає прізвища Тараса Гуляра, на дискусію з яким можна було б очікувати у спробах диференціації понять «лірична проза / прозова лірика».

Ганні Табаковій близький акцент на метажанровій природі аналізованих літературно-мистецьких фактів. Відповідно до авторської концепції ліричну прозу розглянуто як метажанр, пояснено своєрідність поетики та складнощі у визначенні її родової приналежності, прокоментовано процеси взаємовпливу епічного та ліричного начал у структурі ліричної прози, зумовлені ними архітектонічні й композиційні особливості метажанру.

У розділах монографії окреслено основні теоретичні засади метажанру, визначено провідну роль авторської свідомості в її архітектоніці та композиційній впорядкованості, здійснено ревізію основних етапів становлення ліричної прози у зв'язку з теорією авторства, акцентовано на принциповій відмінності між ліричною тональністю прозового тексту та власне ліричною прозою. На переконання авторки, сучасна література не збавляє темпів у розвитку ліричної прози. Фрагментарні прозові твори, ліризовані автобіографії та мемуари, щоденники, поезії в прозі є досить популярними. Отже, статус метажанру, який пропонує надати ліричній прозі Ганна Табакова, на думку дослідниці, дає змогу визначити її місце в системі термінологічних категорій літератури, виявити її особливості, з'ясувати й проаналізувати етапні твори у становленні ліричної прози.

Авторка монографії *«Архітектоніка і композиція ліричної прози»* логічно зосередилася передусім на особливостях української ліричної прози порубіжжя ХІХ – ХХ ст. – текстах М. Коцюбинського, В. Стефаника, О. Кобилянської, Г. Хоткевича, М. Яцкова, О. Турянського. Окрім того, об'єктом уваги Ганни Табакової стали твори як українських, так і зарубіжних, авторів ліричної прози ХVІІІ – ХХІ століть: Ф. Гельдерліна, Г. Гайне, М. Хвильового, О. Довженка, А. Любченка, Ю. Андруховича. За задумом авторки, напевно, така палітра залучених творів мала дати змогу відрефлектувати видозміни ліричної прози протягом століть, а також з'ясувати її особливості в різних літературах, проте нам така дослідницька увага подекуди здається селективною.

Змістовним є другий розділ (*«Взаємопроникнення епічного й ліричного начал»*), де авторка аналізує особливості функціонування епічних ознак у ліричній прозі. Крім того, на її думку, при збереженні просторової, фразеологічної та часової точок зору панівною залишається прямо-оціночна, притаманна ліриці. Отже, обґрунтовано погляд на ліричну прозу, згідно з яким у метажанрі домінує лірична змістова та епічна формальна організація, така проза утворює нову формозмістову єдність, але не змінює ситуацію домінування ліричної складової.

У третьому розділі (*«Композиційний аспект ліричної прози»*) розглянуто концептосферу як чинник композиції, розкрито особливості архітектоніки метажанру, визначено впливи різних композиційних прийомів на жанрові трансформації ліричної прози, акцентовано увагу на принципі монтажу. У першому параграфі Ганна Табакова домінантною категорією, а отже, і своєрідним інструментом дослідження, обирає концепт. Як відомо, проблемі

термінологічно-понятійного виділення концептів у гуманітарних науках присвячено поважний масив праць. Чимало з них належить до царини лінгвокультурології, ширше, – когнітивістики. Зрештою, «концепт» як «операційна одиниця думки» становить собою спосіб та результат квантифікації та категоризації знання, оскільки його об'єктом є ментальні сутності однакового характеру, утворення яких переважно визначається формою абстрагування, модель якого задається самим концептом, тим самим він не лише описує свій об'єкт, але й створює його (С. Воркачов). На жаль, поза увагою залишилися висновки Т. Шестопалової щодо теоретико-літературного розуміння проблем концептології, які добре прислужилися б авторці рецензованої монографії.

Ганна Табакова виправдано приділяє найбільше уваги таким композиційним принципам, як повтор, посилення та протиставлення, а також монтажу. Крім того, цікавими видаються спостереження за особливостями ритмічної організації ліричної прози, що, на думку пані Табакової, найяскравіше виражена в поезіях у прозі, об'ємно-прагматичне членування яких відзначається частотним абзацним поділом. Водночас можна порекомендувати авторці звернути більше уваги саме на жанрові модифікації ліричної прози, розробивши аргументовану класифікацію жанрових різновидів ліричної прози.

Метою цієї рецензії було прагнення повідомити потенційного читача про нове монографічне студіювання проблемного поля, витвореного ліричною прозою, і, можливо, актуалізувати дискусію щодо жанрової (чи все-таки метажанрової?) природи аналізованого явища.

Дослідження Ганни Табакової *«Архітектоніка і композиція ліричної прози»* може стати доброю основою для подальших студій.

Олена Бровко,
Київський університет імені Бориса Грінченка

Рецензія надійшла до редакції 10. 06.2016
Прийнято до публікації 20.06.2016